

Så var det ”sudi Långtora”

”Snart är ditt liv också historia”. Dessa tänkvärda ord sades av Lilly, min gamla lärarinna, när jag hälsade på henne på Sollerön. Det var i samband med hennes 94-årsdag som jag gjorde ett besök. Vi hade då inte träffats på 40 år, men hon kom ändå ihåg mig. Hon föreslog att jag skulle skriva något i Sool-Öen, och jag tänkte att det kanske kan vara intressant att höra hur det var när vi växte upp i Långtora, några stugor som låg för sig själva ett stycke söder om Gesunda by, mellan Gesunda och Mångbro.

Långtora på 1990-talet

När jag i somras gjorde mitt årliga besök för att plocka dessa underbara dalingon fick jag hyra Hindersgården, som ligger bara några meter från mitt föräldrahem Bosgården. Jag återsåg då tallen bakom ladugården under vilken jag brukade stå och drömma och längta bort, ut i världen från min lilla by. Särskilt på våarna susade tallen på ett alldeles speciellt sätt. Och visst kom jag ut i världen. Både till Malung, New York och Borås. Nu är jag gammal och nu längtar jag i stället hem. Jag vill drömma under tallen där mina förfäder har gått, och jag vill stå ”upå Bäckam” på Sollerön och se molnskuggorna flyga över bergen. Med vilken glädje vänder man inte varje gång bilkylaren norrut för att sedan motsträvt vända söderut igen.

”Farfar som ung”. Hållpås Jöns Jönsson, 1866-1946, född i Utanmyra och gift med Bos Anna Matsdotter i Bengtsarvet, 1870-1952. Deras barns efternamn var Jönsson, men alla tog senare gårdsnamnet Hållpås som efternamn.

Gesunda var från början en hemfäbod, och Bosgården byggdes av min farfar Hållpås Jöns Jönsson. Under ca 10 års tid bodde fyra generationer där på somrarna. Min far Alberts mormor Bos Anna (f. 1849) hans morfar Bos Mats (f. 1846), hans gambelmormor Tolla Anna (f. 1823) och Alberts föräldrar och syskon. I Långtora bodde de från skolans slut fram till midsommar. De gick till fots till Långtora från sitt hem i Bengtsarvet på Sollerön. Korna gick själva de också, men grisarna fick åka i en bur på trillan. Det kunde vara problem med att få dem ombord. De gamla fick också åka i trillan, som hade trähjul med järnband omkring. Slättermaskinen togs på släp.

Artikelförfattarens farmors mor Bos Anna Persdotter, 1849-1934, och farmors far Bos Mats Andersson, 1846-1931. Bos Mats kom från Bengtsgården i Bodarna. Han sålde kalvskinn i Malung och kallades "Kåvstjinnns-Mas".

De brukade ha 3-4 kor, 7-8 får, 4 kalvar och en häst. Efter midsommar bar det av till Rossbergs fåbod och nytt friskt bete för djuren. De stannade där till mitten av augusti, sedan blev det Långtora igen till slutet av september. När de hade tröskat och tagit upp potatisen där flyttade de tillbaka till Sollerön. Min faster Bos-Stina, nu fyllda 105 år, föddes i Långtora 1896 mitt under potatisupptagningen.

Hela Gesunda by var omgärdad med gårdsgårdar runt gårdarna, så djuren fick gå som de ville. På kvällarna kom det stora hjordar med kor in från skogen. De var märkta på olika sätt, en del hade röda garnändar i öronen, en del var märkta med tjära.

När Bos-Stina var 14 år fick hon börja valla korna i Rossberg. Ibland fick de ont om vatten i Långtora på sommaren, och då hade de en tunna på hjul som de drog från sjön över Tollagården. Man tröskade sin säd i tröskladan i Gesunda. Stina berättade att "fadä" sydde näverskor åt dem med en syl och becktråd. Han använde svinborst att trä med i stället för nål. Becktråd spanns av lin som sedan drogs genom en beckstång. I Långtora hade de lingropar i Långtjännmöri. Nedanför Tollagården, vid "Furådn" hade de en roddbåt.

I Hindersgården bodde farmors syster Bos-Margit och Indes-Ull med barnen. De hade en stor svart hund ”ullhund” som de klippte, och gjorde sockor och vantar av ullen.

Mina föräldrar Albert och Elsa fick flytta in i huset i Långtora något år efter att jag föddes. Det var hårda tider på 30-talet och Albert arbetade först som dräng i Ornäs. Det var krig i Europa och det behövdes militärpalsar. Händig som han var startade han en syverkstad i det största rummet i Bosgården. Där hade han så många anställda som fick plats. Sedan övergick han till handsksömnad, och alla byns ungar tjänade extrapengar genom att ”knyta handskar”. Handskarna lämnades ut dussinvis och man knöt ihop trådarna på undersidan. Jag vill minnas att man fick 30 öre per dussin och de som var snabba kunde tjäna stor-kovan.

Verksamheten blev för stor för Långtora och flyttades först in till Gesunda by, till huset bakom Kaléns, som sedan blev Olle Lindbergs bageri. Därifrån till Sollerön, först till Busgården i Bengtsarvet där verksamheten bedrevs i två olika lokaler. Faster Stina, som bodde i den andra Busgården bredvid, gick upp och eldade i båda två tidigt på morgnarna. Sista flyttningen av skinnverkstaden gick till gamla mejeriet väster om kyrkan.

När jag nu tänker tillbaka på min barndom förefaller den som rena idyllen. Mamma Trapp-Elsa var alltid hemma och bakade bullar och lagade god mat, och vi hade alltid barn att leka med. Det kom ju ett syskon i stort sett varje år, så till slut var vi 8 stycken. I en relativt jämn ström anlände syskonen Ivan, Nore, Verner, Sune, David, Elisabet och Marta. Och i granngården fanns Hasse och Birgit. Jag var äldst och fick gå ensam till skolan i början, men jag tror nog att någon gick med mig ner till landsvägen, genom den mörka skogen.

På den tiden fanns det många byggnader förutom boningshuset. Albert byggde ut och moderniserade den före detta fäbodstugan så att vedboden vägg i vägg blev ett nytt kök, och vi fick det första badrummet i byn – med badkar. Folk brukade komma hem till oss och bada och prova nymodigheten. Men utedasset var kvar. Det satt ihop med stallet och det fanns två hål för vuxna och ett mindre, med tillhörande fothylla, för barnen. Det var otäckt att gå dit under mörka vinterkvällar och trevligt om man kunde göra sällskap.

I ladugården var det alltid varmt och gott. En gång hade vi en ko, men för det mesta var det får och någon get därinne. Mamma mjölkade geten och gjorde goda getostar. Killingarna var mycket roliga att leka med och de gillade att hoppa upp på Alberts bil. Han hade alltid stora bilar där vi fick plats allihop. Grisarna hade ett eget hus med hage omkring, och de var alltid tama så vi kunde rida på dem. Elsa var mycket djurvänlig och kunde prata med alla djur så de svarade henne. Grisarna brukade till och med hälsa på inne i huset och följa med och plocka bär.

Trapp Elsa och Hållpås Albert hade 8 barn. Här syns pojkarna David, Sune, Verner, Nore och Ivan. Elisabet, Marta och Ulla-Britt saknas på bilden.

De var mycket mänskliga och det bar emot att behöva äta upp dem sedan. Före jul kom det en slakterska och hjälpte oss att slakta dem. Vi saltade ner köttet i en tunna som stod i härbret. Hönsen hade också ett eget hus med hage omkring, men under vintern fick de bo i fjöset där det var varmare.

När vi hade hört göken på våren fick vi börja gå barfota. Indes Ull brukade göra visselpipor åt oss, och vi snidade vackra käppar. Under sommaren samlade vi kvistar och gjorde kärvar som vinterföda åt fåren. Av ullen kardade mamma och spann och stickade vantar och sockor. Hon vävde också tyg som hon sydde kläder av till oss. Hon odlade lin och vävde handdukar och dukar. Hon var duktig med allt. Böcker, särskilt filosofi, läste hon alltid, och när vi senare flyttade till Malung hann hon också med att måla tavlor. På gården hade vi en stor gryta som hon eldade under och kokade tvätten i. Hon led av eksem på händerna, och det kan inte ha varit lätt med all disken och tvätten.

Men varifrån kom egentligen alla barnen? Ivan trodde att änglarna hade place-rat dem i den stora björken som stod utanför huset – det var bara att gå och hämta dem. Under björken stod ofta en barnvagn med en "lill-kripp" i. Detta var innan ordet bebis var uppfunnet. Jag fick "syta" lillkripparna så att de somnade genom att dra barnvagnen fram och tillbaka med ett snöre. Moster Karin kom alltid hem till oss och hjälpte till när någon ny liten människa hade sett dagens ljus.

I skogen ner mot Dunderull Anders växte det en medicinalväxt som kallas mattlumner. Den fick jag samla åt mamma som torkade den. Då fick hon ett puder som hon pudrade de nyföddas navel med. Men bröderna kallade det för flusmjöl. Det sa bara ”fluss” om man tänkte på det. Mina celluloiddockor som de kastade in i brasan sa också fluss.

På vintrarna åkte vi alltid skidor till skolan. I våra ryggsäckar fanns en flaska mjölk och någon smörgås som vi åt på rasten. Timmerkalkarna kom ofta förbi på vägen och man hörde hästarnas bjällror på långt håll. I skolan fanns det två klassrum, ett för småskolan och ett för klass 3 – 6. På våren fick vi ledigt en dag för att städa skolgården. Vi sopade med kvastar och krattade. Vi fick också gå upp på Gesundaberget varje vår och vi kämpade oss upp på den branta stigen som då fanns på norra sidan av berget, men belöningen väntade i form av en flaska sockerdricka.

Med så många barn var det arbetsamt för mamma, och vi lånades ut till olika mostrar och till faster Stina i omgångar för att äta upp oss, för vi var ganska magra. Och varje jul – dagen före julafton – kom Stina-faster med sin sparkstötting och julklappar till oss alla! Fastän det inte var några leksaker utan ”bara” vantar och halsdukar och kläder som hon hade sytt, blev vi alltid lika glada. Ibland kunde hon åka över isen från Sollerön och sikta in sig mot Tollagården. Det blev en bra genväg.

Så småningom fick Albert ett erbjudande från Tjäder-Jonas i Malung att komma dit och arbeta, och 1949 gick flyttlasset. Vi bodde i en liten stuga med ett rum och kök både uppe och nere. Inga bekvämligheter fanns det. Alla pojkarna bodde i köket uppe som var helt täckt av sängar, jag som studerade fick eget rum, och i kammaren på nedre våningen sov föräldrarna och småflickorna. En morgon när de vaknade var de svarta som negrer. Det var fotogenkaminen som hade åstadkommit detta. I Malung talade de ett språk som var helt annorlunda mot sollerömålet. Alla pojkarna lärde sig blixtnabbt, men vi flickor lärde oss aldrig att tala det utan bara att förstå. Vårt lilla hem blev väldigt populärt. Vi kallade det för råttboet eftersom det var så dragigt och eländigt. Men där hände alltid saker, för det fanns så många påhittiga pojkar.

Vi behöll Långtora och tillbringade sommarloven där. Albert cyklade från Malung till Långtora många gånger, för någon bil hade han inte de första tre åren. Tydligen hade vi blivit fattigare. Inte underligt med alla de matfriska pojkarna. Och trots att mamma hade så många egna barn, tog hon ett Berlinbarn som bodde hos oss. Han hette Manfred och var så hungrig att han kunde äta upp nästan en hel limpa på en gång. Efter fyra år i Malung flyttade familjen tillbaka till Långtora. Då hade jag redan slutat skolan och flyttat till Borås för att börja arbeta. Nore och Albert stannade dock kvar över vintern för att Nore skulle gå färdigt skinnskolan.

De hyrde ett rum i en källare i Mobynt tillsammans med Fält Rolf och Mås Gunnar från Gesunda. I rummet fanns förutom sängarna en platta att laga maten på och en kran med kallt vatten.

De åkte hem varje lördag, för då hade Albert köpt en grön Dodge. En gång när det var över 30 grader kallt frös bensinen när de kommit till Himlabacken och det blev stopp. Dagens enda buss råkade komma strax efteråt, och de tog den till Vika. Därifrån taxi till Gesunda med Mats Jönsson från Ryssa. Nästa dag åkte Albert tillbaka med en Nordahls-pojke och lyckades få igång bilen. I en navkapsel hällde de bensin och trassel och tände på under bilen, och se det fungerade! En annan gång cyklade Albert mitt i vintern och förfrös näsan.

1953 hade jag sonderat terrängen i Borås, och där fanns gott om jobb för alla pojkarna. Albert hade redan fått jobb hos Janbell, som hade flyttat dit från Malung. Med sorg i hjärtat sålde vi Långtora, som under en tid gick skiftande öden till mötes. Bland annat bodde en skånsk greve där, och senare förvandlades ladugården till keramikverkstad. Någon sågade ner den fantastiska björken, som var så skapt att man kunde ligga bekvämt på en gren och läsa. Ett flyttlass gick med den gröna Dodgen med Albert och Elsa och några av barnen. Samtidigt åkte moster Trapp Karin tåg med resten av barnen, och ibland körde Dodgen jämsides med tåget så de kunde vinka åt varann. De kom fram samtidigt till Gånghester utanför Borås, som var slutstationen.

Det är alltid vemodigt att se Långtora, men det är som om det vore en osynlig tråd som drog oss dit. Vi är väldigt glada att Långtora nu är i tryggt förvar hos ägare som tar väl hand om gården och verkligen uppskattar dess värde. Nya barn får nu från köksfönstret se hur trollen kokar mysu på Gesundaberget.

Ulla-Britt Larsson (f. Hållpås)